

تأثیر درس پژوهی بر فرایند یاددهی - یادگیری

کلیدواژه‌ها: درس پژوهی، یاددهی - یادگیری، تولید علم تدریس

اشاره

درس پژوهی واژه نوبنی است که در دهه اخیر در جهت کیفیت بخشی به عملکرد آموزشی معلمان مطرح شده است. اجرای درس پژوهی در مدرسه مزایای فراوانی دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به بهبود فرایند یاددهی - یادگیری و تولید علم تدریس اشاره کرد. در این مطالعه دو سؤال پژوهشی مطرح بوده که در آن‌ها درباره متغیرهای بهبود فرایند یاددهی - یادگیری و تولید علم تدریس پرسش شده است. مطالعه به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته و ابزار جمع آوری داده‌ها، برگه کتابخانه بوده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که ژاپن به‌عنوان ابداع کننده درس پژوهی از آموزش و پرورش موفق بر خوردار است، به طوری که پژوهشگران قلب این نظام آموزشی را درس پژوهی اعلام کرده‌اند. معلمان، دانش آموزان و نظام تعلیم و تربیت دیگر کشورهایی نیز که مجری درس پژوهی بوده‌اند، از مزایای آن بهره‌مند شده‌اند.

سرآغاز

کنند تا به اهداف عالی آن نائل آیند. درس پژوهی بیش از آنکه یک روش فنی مطالعاتی باشد، فعالیتی مبتنی بر زیرساخت‌های فرهنگی است. انگیزه و علاقه شرط اصلی حضور و عضویت و موفقیت در گروه‌های درس پژوهی است (سرکارآرانی، ۱۳۹۰: ۳۵). با توجه به مزایا و اثربخشی فرایند درس پژوهی و تجربه‌ای که در این زمینه در حوزه علوم پایه وجود داشته است، می‌توان برای آموزش فیزیک از فرایند درس پژوهی بهره گرفت. معلمان فیزیک با شرکت در جلسه درس پژوهی می‌توانند از طریق هم‌افزایی، هم‌اندیشی و توافق روی یک طرح درس، به بهبود فرایند یاددهی - یادگیری فیزیک مبادرت کنند. حال، سؤال اساسی این است که «اجرای درس پژوهی چگونه موجب بهبود آموزش فیزیک در دوره متوسطه می‌شود؟»

پیشینه

درس پژوهی را معلمان ژاپنی ابداع کرده‌اند. این فرایند رویکردی داوطلبانه در گروه‌های معلمان ژاپنی بود که با هدف بهبود سبک تدریس انجام گرفت. معلمان طی برگزاری جلساتی تجربه‌های خود را

درس پژوهی عبارت است از فراهم آوردن فرصت‌های سازمان‌دهی شده برای معلمان که طی آن‌ها روش‌های تدریس خود را در شکلی گروهی تدوین و اعتباریابی کنند (ساکي، ۱۳۹۲: ۳۷). درس پژوهی فعالیتی است مشارکتی با حضور گروهی از معلمان، مدیران و معاونان مدرسه و در صورت نیاز اعضای مدعو، که طی آن در جلساتی، در خصوص چالش‌های شغلی، پیشرفت‌های حرفه‌ای، آموزش یک درس مشخص، هم‌اندیشی درباره طرح درس و یا روش تدریس تبادل نظر می‌شود تا همگی به تفاهم یا چاره‌اندیشی درباره مسئله مطرح شده دست یابند (همان، ص ۳۸). این جلسات را می‌توان به صورت پیاپی و دوره‌ای برگزار کرد و ضبط صدا و فیلم‌برداری از آن برای استفاده اعضا و سایر علاقه‌مندان مفید خواهد بود.

درس پژوهی تمرین آمادگی برای دستیابی به بهترین روش تدریس است که توسط معلمان مشارکت‌کننده در جلسات درس پژوهی سازمان داده می‌شود. معلمان هر پایه تحصیلی و یا یک درس معین می‌توانند به تشکیل گروه‌های درس پژوهی مبادرت

یافته‌های
درس پژوهی
دستاوردی نواز
انجام یک فعالیت
پژوهشی نظم یافته
و هدفمند است

و در قلب این نظام فرایندی به نام درس پژوهی وجود دارد (Lewis, 2009).

مبانی قلمرو تدریس

ثورندایک را می‌توان برجسته‌ترین و نافذترین شخصیتی دانست که تلاش کرده است، قلمرو تعلیم و تربیت را به طور عام و عرصه تدریس را به طور خاص توسعه دهد. جمله معروف او چنین است: «طرح درس که از آن به عنوان ابزار تدریس یاد می‌شود، روند و توالی فعالیت‌ها را در کلاس درس مشخص می‌سازد تا با استفاده بهینه و هدفمند از امکانات موجود وقت، فرایند یاددهی - یادگیری را اثربخش کند. حال اگر طرح درس معلم از کارآمدی لازم برخوردار نباشد، باید درصد چاره‌اندیشی برآید. اینجاست که تغییر در طرح درس و تولید طرح درس جدید ضرورت می‌یابد. اصلح آن است که در این تولید، معلم از علم روز، تجربه‌های دیگران، و هم‌اندیشی همکاران بهره‌مند شود (استیگلر، ۱۳۸۳).

بهره‌برداری از فرایند درس پژوهی و طی کردن مراحل آن می‌تواند در تولید علم تدریس گره‌گشا باشد. حاصل هم‌اندیشی جلسات معلمان می‌تواند به صورت مشروح، مبسوط، مکتوب و نظام‌مند خروجی قابل استفاده‌ای را ارائه دهد و در صورت نیاز، به تولید یک طرح درس نوین بینجامد (ساکی، ۱۳۹۲).

در فرایند یاددهی - یادگیری گاهی معلمان احساس می‌کنند بین محتوای درسی، نیازهای آموزشی و رغبت‌های دانش‌آموزان فاصله وجود دارد. اینجاست که هنر تدریس، ایده‌های نو و تجربه‌های

مطرح و در یک رویکرد هم‌افزایی به توافق بر سر روش تدریس، بهبود روش تدریس و طراحی درس‌های گوناگون مبادرت کردند (Eisuke, 2012: 181).

همچنین، در یک تحقیق میدانی، فرایند درس پژوهی با هدف آزمودن درستی روش‌های یاددهی - یادگیری در برخی درس‌های ابتدایی انجام گرفت. این اقدام با مشارکت معلمان در چند مدرسه به صورت مشترک انجام شد. در پایان آخرین جلسه روشی مؤثر و مورد تأیید شرکت‌کنندگان تدوین و بازخورد اجرای آن در هفته‌های بعد دریافت و مقایسه شد. در گزارش این درس پژوهی بهبود آموزش دانش‌آموزان به تأیید رسید (Suzuki, 2012).

برخی پژوهشگران معتقدند درس پژوهی به توسعه حرفه‌ای معلمان می‌انجامد. این فرایند نظریه و عمل آموزشی را به یکدیگر پیوند می‌دهد. به عبارت دیگر، دانش پداگوژیک در خدمت عمل تدریس قرار می‌گیرد. در یک مورد درس پژوهی در ژاپن، طراحی و تولید طرح درس‌های متفاوت در اختیار معلمان مجری قرار گرفت. جلسات هم‌اندیشی معلمان در ارائه بازخورد این طرح‌درس‌ها بر اثربخشی طرح درس‌ها دلالت داشت (Eisuke, 2012).

سابقه پیشرفت تحصیلی بالای دانش‌آموزان ژاپنی و ارتباط آن با روش‌های آموزشی متفاوت، پژوهشگران دیگر کشورها را بر آن داشت تا رویکرد آموزش و پرورش ژاپن را در بهبود یاددهی - یادگیری بررسی کنند. این بررسی‌ها نشان دادند که مسئولان آموزشی ژاپن نظامی را ترتیب داده‌اند که به بهسازی تدریجی و افزایش اثربخشی آموزش در طول زمان منجر می‌شود،

همکاران می‌توانند در برطرف شدن این شکاف آموزشی مؤثر افتد (استیگلر، ۱۳۸۳). فرایندی که بتواند در برطرف شدن شکاف آموزشی اثرگذار باشد و نیز مشکلات آموزشی معلمان را رفع کند، درس پژوهی خواهد بود. حتی بهبود پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و نیز تسهیل یاددهی - یادگیری از طریق اجرای مراحل درس پژوهی امکان‌پذیر است (حبیب‌زاده، ۱۳۸۹). بنابراین، توجه به فرایند درس پژوهی و اجرای آن در طول سال تحصیلی، موجب توسعه حرفه‌ای معلمان و بهبود فرایند یاددهی - یادگیری می‌شود (حجازی، ۱۳۸۸).

تولید علم تدریس

تولید علم باید همواره مبتنی بر قواعد و قوانین منظم و شناخته شده و نیز مبتنی بر آزمون‌های تأییدکننده صورت گیرد. دانشمندان از طریق طرح سؤال و فرضیه به جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازند و براساس الگوی مشخصی داده‌ها را پردازش و یافته‌های خود را آزمون می‌کنند و اگر تأیید شد آن‌ها را در قالب علم و دانش جدیدی ارائه می‌دهند (خاکباز، ۱۳۸۷: ۳۵). حوزه تعلیم و تربیت به‌ویژه علوم تربیتی از گستره دامنه‌داری برخوردار است. در دهه‌های گذشته در سطح جهانی تحقیقات متنوعی در زمینه آموزش و پرورش صورت گرفته است.

اگرچه این اطلاعات می‌تواند مورد استفاده دست‌اندرکاران از جمله معلمان قرار گیرد، ولی گاهی ممکن است مشکل پیش روی معلم در کلاس، از طریق دانش در اختیارش مرتفع نشد. لذا چاره‌اندیشی از طریق آگاهی از تجربه‌های دیگران و هم‌اندیشی و تعامل با همکاران ضرورت می‌یابد (ساکي، ۱۳۹۲: ۱۳۱). اساساً گزارش جلسات درس پژوهی به‌منزله معرفی نوآوری آموزشی تلقی می‌شود. زیرا یافته‌های یک گروه درس پژوهی، دستاوردی نوآورانه از انجام یک فعالیت پژوهی نظم‌یافته و هدفمند به‌شمار می‌رود که البته یافته‌های آن در کلاس درس به‌کار می‌رود. معلمان علاوه بر اینکه از سوابق گذشته درس پژوهی مدرسه خود کمک می‌گیرند، می‌توانند از تجربه‌های سایر مدرسه‌ها نیز بهره‌مند شوند؛ کاری که در آموزش و پرورش ژاپن بسیار موفقیت‌آمیز بوده است (استیگلر، ۱۳۸۳).

بدین ترتیب می‌توان گزارش مدون و نظم‌یافته جلسات درس پژوهی را علم تدریس به‌شمار آورد. به‌ویژه آنکه ممکن است در این گزارش انواع الگوها، طرح درس‌ها، ابزارهای آموزشی، روش‌های ارزشیابی و فعالیت‌های تکمیلی یادگیری نیز مطرح باشند. بنابراین حاصل نهایی فرایند درس پژوهی تولید علم تدریس است.

نتیجه‌گیری

در فرایند یاددهی - یادگیری عوامل و عناصر بسیاری دخالت دارند و معلم ناگزیر است این مجموعه عوامل را در جهت اثربخشی مثبت کلاس خود سازمان‌دهی کند. به‌همین دلیل، وی از امکانات، ابزار و دانش حرفه‌ای در اختیار خود استفاده می‌کند تا بهترین فرایند یاددهی - یادگیری را شاهد باشد. روش‌هایی وجود دارد که می‌تواند در بهبود این فرایند مؤثر باشد. از جمله این روش‌ها می‌توان به بهره‌مندی از یافته‌های علمی، نظریه‌های جدید، و اقدام پژوهی یا تحقیق در عمل اشاره کرد. در دهه اخیر درس پژوهی نیز به‌عنوان روشی نوین برای بهبود یاددهی - یادگیری معرفی شده است. اکنون معلمان یک پایه تحصیلی و یا یک ماده درسی در یک مدرسه می‌توانند در طول سال تحصیلی با تشکیل گروه درس پژوهی از مزایای آن بهره‌مند شوند.

یکی دیگر از دستاوردهای تشکیل گروه درس پژوهی معلمان در مدرسه، تولید علم تدریس است. در جلسات هم‌اندیشی تجربه‌های مفید معلمان یا مشکلات آن‌ها مطرح می‌شود. چاره‌اندیشی درباره مشکلات و یا تبادل تجربه‌های مفید آموزشی می‌تواند مورد استفاده دیگر معلمان واقع شود. وقتی این تجربه‌های و یافته‌ها مدون، نظم‌یافته و هدفمند گزارش شوند، می‌توان آن‌ها را در قالب علم تدریس تنظیم کرد که در این صورت مورد استفاده گروه‌های دیگر معلمان خواهد بود. چه بسا در گزارش‌های درس پژوهی، الگوهای آموزشی جدید، سبک‌های نوین تدریس، ابزارهای آموزشی جدید، روش‌های ارزشیابی، محتوای تکمیلی، و تکالیف تکمیلی نوین دانش‌آموزی مطرح شده باشد که جملگی آن‌ها به‌شرط تأیید شدن توسط آزمون‌های خاص در زمره علم تدریس به‌شمار می‌روند.

* منابع

۱. استیگلر، ج. و هیبرت، ج. (۱۳۸۳). شکاف آموزشی. ترجمه محمدرضا سرکارآرانی و علیرضا مقدم. انتشارات مدرسه. تهران.
۲. حبیب‌زاده، عباس (۱۳۸۹). مطالعه تأثیر روش درس پژوهی و نگرش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و خودکارآمدی تصویری معلمان. رساله دکترا. دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
۳. حجازی، یوسف (۱۳۸۸). رویکردهای توسعه حرفه‌ای معلمان. دانشگاه تهران.
۴. خاکباز، عظیمه‌سادات و موسی‌پور، نعمت‌الله (۱۳۸۷). تبیین نقش درس پژوهی در کاهش فاصله بین سطوح برنامه درسی هفتمین همایش انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. تهران.
۵. ساکی، رضا (۱۳۹۲). درس پژوهی، مبانی، اصول و روش اجرا. جهاد دانشگاهی. تهران.
۶. سرکارآرانی، محمدرضا (۱۳۹۰). درس پژوهی الگویی برای بهسازی گفت‌وگوهای ریاضی در کلاس درس. فصل‌نامه تعلیم و تربیت. بهار.
7. Eisuke, Saito. (2012). Lesson study as an instrument for school reform: a case of Japans, management in education, 26(4), 181-186.
8. Lewis, Catherine. (2009). What is the nature of knowledge development in lesson study? Educational action research, 17(1), 95-110.
9. Suzuki, Yuta. (2012). Teachers' professional discourse in a Japanese lesson study, international journal for lesson and learning studies, 1(3), 216-231.